

Радомир В. Поповић
 Универзитет у Београду
 Православни богословски факултет
 Београд
 rpopovic@bfspc.bg.ac.rs

УДК: 27-788:929 Егерија
 821.124'04-992
 27-788(33)"03"

ПРИМЉЕНО: 09. 02. 2015.
 ОДОБРЕНО: 16. 02. 2015.

Етеријин спис Поклоњење Светим местима — Peregrinatio ad loca sancta о монаштву на Истоку

Сажетак: Овај рад представља осврт на Етеријин спис *Поклоњење Светим местима*, односно анализу самог текста, чија је садржина стављена у историјски контекст. Њене путописачке белешке су непосредне, директне, писане су спонтано у маниру дневника. Спис строго прати библијску топографију Старог и Новог Завета, свако место које је посетила обавезно повезује са одговарајућим библијским догађајем. Путовање је пропраћено описом молитви, служењем Свете Литургије и причешћем, обавезним читањем оног одељка из Светог Писма који је у вези са местом посете. Ако се има у виду да не постоји много савремених обавештења о монаштву на Истоку у другој половини 4. века, онда је јасно колико су Етеријина запажања о монаштву драгоценца.

Кључне речи: Етерија, монаштво, Египат, Света места, Стари и Нови Завет

Крајем 19. века објављен је (текст је откривен 1884. а први пут објављен 1887. године) занимљив поклонички путопис Етерије или Егерије настао крајем 4. века као плод поклоничког путовања са Запада на Исток, односно у Свету Земљу и њене хришћанске светиње. Ко је била жена Етерија у науци је разрешено захваљујући другим компаративним изворима и обавештењима.¹ Монах Валерије (око 650 године) посебно хвали храброст Егерије, за коју изричито каже да је монахиња. По њему, била је веома образована, и зато хвали њено образовање, посебно познавање Светог Писма и одлучност, да упркос многим напорима и искушењима, са великом пратњом посети Света места. У сваком случају, она је била монахиња, да ли обична монахиња или настојатељица (игуманија), није сасвим извесно. Пре ће бити да је била обична монахиња, с обзиром на дужину трајања путовања (око три године). Каже се да је била пореклом „са крајњег Запада и са обала Океана“.² Какво је њено друштвено (социјално) порекло? Општи увид у њено дело јасно нам показује да је она потицала из виших друштвених

¹ Монах Валерије из 7. века у свом *Писму* јасно каже да је Етерија била монахиња. Z. Garcia, *Analecta Bollandiana* 1910,3939-396, српски превод, Хаџи Драгољуб Стојановић-Никац, *Прва ходочашћа у Свету Земљу*, Београд 2003, 1, стр.121.

² *Истио*, 5, стр.123.

слојева. По неким истраживачима била је ћерка високог државног чиновника који је у време цара Теодосија I Великог био *defensor civitatis* у Шпанији. Све време дугог путовања по Блиском Истоку Етерија има пратњу, на ризичним местима има посебно обезбеђење, свугде је срдечно и радо примана и указивано јој је топло гостопримство и пажња. Све ово указује да није била обична поклонница и путница. По неким мишљењима, била је чак у сродству са царем Теодосијем Великим.³

Што се тиче времена када је ово путовање изведено, узима се да је оно почело 393. године. Треба само напоменути да последњих деценија 4. века многи угледни хришћански писци и богослови посећују Исток (Руфин Аквилејски, Блажени Јероним, Јован Касијан, да поменемо само неке). Дакле, она није била једини хришћански путник са Запада који у то време долази на дужи боравак и посету Светињама Истока.

Њене путописачке белешке су непосредне, директне, писане су спонтано у маниру дневника – како се шта догађало, и како је путовање текло. Она строго прати библијску топографију Старог и Новог Завета, свако место које је посетила обавезно повезује са одговарајућим библијским догађајем. Путовање је пропраћено молитвом, служењем Свете Литургије и причешћем, обавезним читањем оног одељка из Светог Писма који је у вези са местом посете. Топографска идентификација библијских места је овде у првом плану и веома добро и тачно је спроведена.

Оно што, између осталог, привлачи пажњу истражвача јесу Етеријини описи богослужења која је видела у Светој Земљи о великим празницима чији годишњи спомен је управо везан за сама места где су се они и одиграли. На то је код нас већ указао прота Лазар Мирковић који је и први превео управо оне делове Етеријиног дела који се односе на богослужбену праксу.⁴

Међутим, у науци су мање примећена Етеријина запажања о монаштву и манастирима које је имала прилике да посети и на лицу места види и упозна посећујући Египат, Синај, Свету Земљу, Месопотамију, Блиски Исток уопште. Ако се има у виду да немамо много савремених обавештења о монаштву на Истоку у другој половини 4. века, онда видимо колико су Етеријина запажања о монаштву драгоцене. И сама је била монахиња, и то високог и угледног порекла. Хришћански Исток ју је управо и највише привукао из разлога што је тамо могла видети изворно и аутентично древно монаштво које је увек одушевљало и духовно надањивало поклонике

³ Монах Валерије из 7. века у свом *Писму* јасно каже да је Етерија била монахиња. Z. Garcia, *Analecta Bollandiana* 1910, 3939-396, српски превод, Хаџи Драгољуб Стојановић-Никац, *Прва ходочашћа у Свећу Земљу*, Београд 2003, 1, стр.121.

⁴ Etherie, *Journal de voyage, texte latin, introduction et traduction de Helene Petre, Sources chretiennes* 21, Paris 1948. L. Mirković, *Хеорћологија или истћоријски развићак и доћослужење йразника йравославне истћочне Цркве*, Београд 1961, 289-308. Pierre Maraval, *Recits des premiers pelerins chretiens au Proch-Orient (IV-VII siecle)*, Paris 1996.

Светих места, поготово са хришћанског Запада. Треба макар само поменути блаженог Јеронима,⁵ преподобног Јована Касијана,⁶ Руфина Аквилејског,⁷ и многе друге који су и својим примером и личним одушевљењем допринели ширењу и учвршћивању монаштва на Западу према узорима и примерима које су видели, боравећи дуже или краће време на Истоку.⁸

Етеријин путописачки дневник почиње описом посете Синајском полуострву и његовим светињама. Планина где је пророк и боговидац Мојсеј примио Божји закон магнетном снагом је привлачила не само поклонице већ и велики број монаха. Био је суботњи дан када су стигли у подножје планине. Најпре су стигли до манастирских места (*et perverientes ad monasteria quaedam*).⁹ Примили су их монаси и веома лепо угостили. Каже да на том месту постоји храм у којем служи један презвитер. Дакле, она разликује монахе који овде живе као усамљеници, аскете, и презвитера, односно свештеника који служи у овом храму. У недељу рано предузели су пењање на врх Синаја. Били су вођени од поменутог свештеника и самих монаха као оних који добро познају ова места. Пењали су се пешице по беспућу јер, каже, није могло да се путује на коњима. На врху планине Синај где је Мојсеј примио закон, *in eo ergo loco est nunc ecclesia non grandis (на њом месту има сада једна црква, не велика)*.¹⁰ Када су се приближили вратима тог храма „*ево долази нам у сусрећ свешћеник из свој манастира*

⁵ *Истѳо*, 5, стр.123.

⁶ Дела Светог Јована Касијана - ново критичко издање његових монашких правила, *Institutiones cenobitiques*, Sources Chretiennes 109, Paris 1965. Свети Јован Касијан, *Разговори са еѳипћиским ѳодвижницима*, прев. са руског уз консултацију грчког и енглеског критичког издања А. Пантелић, Београд 2012.

⁷ Etherie, *Journal de voyage*, 13.

⁸ О почецима монаштва литература је у последње време обимна и веома разноврсна. Овде наводимо само најсумарније прегледе: R. Cousin, *Precis d'histoire monastique*, Tournai 1956. S. M. Bess, *Les moines d'Orient*, Paris 1900. A. de Vogue, *De saint Pachom a Jean Cassien*, Rome 1996. N. Borak, *Redovnička pravila*, Zagreb 2005. *Древни монашки усћави*, прев. са руског С. Продић, Шибеник 2001. Паладије Еленупољски, *Лавсаик или казивање о живоѳима Свећних и блажених Оѳаца*, прев. с руског С. Продић, Шибеник 2002. Презвитер Руфин, *Књѳа живоѳи ѳусћинских Оѳаца – исћорија монаха у Еѳипћу*, прев. са латинског Л. Фундић, Вршац 2002. Јован Мосха, *Лимонар или луѳ духовни*, прев. са грчког монахиња Макарија Соколичка, Манастир Соколица 2001. Н. Милаш, *Православно калућерсћиво*, Мостар 1902. А. И. Сидоров, *Древнохришћански аскећизам и настћанак монашћива*, Шибеник 2008. Г. Флоровски, *Визанћијски Оци и духовници*, прев. са енглеског Ј. Лазић, С. Ђурчић и Д. Степковић, Београд 2009. Д. Ј. Чити, *Пусћиња као трад – увод у изучавање еѳипаскоѳ и ѳалестћинскоѳ монашћива у хришћанском царсћиву*, Манастир Подмаине 2008.

⁹ Etherie, *Journal de voyage*, texte latin, introduction et traduction de Helene Petre, *Sources chretiennes* 21, Paris 1948. L. Mirković, *Хеорћолоѳија или исћоријски развићак и доѳслужење ѳразника ѳравославне исћочне Цркве*, Београд 1961, 289-308. Pierre Maraval, *Recits des premiers pelerins chretiens au Proch-Orient (IV-VII siecle)*, Paris 1996.

¹⁰ Дела Блаженог Јеронима, у ПЛ 49-50. *Живоѳи и ѳрејиска Свећоѳи Хијеронима*, прев. са латинског М. Мирковић, Београд Српска књѳевна задруга, 2000. Преподобни Јероним Стридонски, *О знаменићим мужевима*, прев. са руског С. Продић, Шибеник 2007.

(исѣоснице)“ (*ecce et occurrit presbyter veniens de monasterio suo*). То је монах – свештеник који служи у овом храму. Међутим, Етерија не пропушта да, везано за овог монаха-свештеника констатује да је он *senex integer et monachus a prima vita, et hic dicunt ascitis, et quid plura? qualis dignus est esse in eo loco* (блажени сѣарац и монах од ѣочейка живоѣа, и како овде ѣоворе, аскеѣа, и шѣа више, досѣојан да ѣредива на овом месѣу).¹¹ На самом врху врлетне планине где су сурови и оскудни услови за живот и опстанак, угледну поклонницу са Запада дочекали су и други свештеници и „мноѣи монаси који овде бораве у близини ове ѣланине, осим оних који су били сѣречени слабости или здоѣ сѣарости“ (ет омнес монаѣи, љуи иби цомморабантур иухта монтем иллум, ид ест љуи тамен аут инбециллитате аут аетате нон фуерунт импедити). Није без значаја ни запажање наше поклоннице да су после одслужене Свете Литургије и причешћа од монаха били послужени воћем које овде расте и успева: ... *dederunt nobis presbyteri loci ipsius evlogias, id est de pomis, quae in ipso monte nascuntur*. Констатује такође да је ово подручје веома каменито (*mons sanctus Syna totus petrinus sit*). Међутим, монаси су ревносни и постојани. Они у мало нижим деловима ове планине, где има мало земље – *sancti monachi pro diligentia sua arbusculas ponunt et pomariola instituunt vel arationes et juxta sibi monasteria, ...* (свеѣи монаси својом уѣорношћу /ѣуродом/ саче мало грвеће и ѣу као и ѣоред исѣосница сѣварају мале воћњаке).¹² Они, монаси, дакле, живе искључиво од рада својих руку.

Следеће место које су посетили је Хорив (Иزل 17:6). И ту је храм где су присуствовали Светој Литургији и причестили се. Прочитали су из Књиге о царевима делове који се односе на боравак пророка Илије на овом месту. Затим су видели место боравка Арона, Мојсејевог брата, и седамдесеторице стараца. Ту не постоји храм, већ само камени олтар, где су се помолили, а потом су сишли у подножје планине.

У подножју Синаја, у долини „налазе се мноѣа исѣосничка месѣа и једна црква код куѣине која и данас ѣосѣоји и из ње ничу младѣце“ (*erant monasteria plurima sanctorum hominum et ecclesia in eo loco, ubi est rubus; qui rubus usque in hodie vivet et mittet virgultas*). Пошто је било касно вече, није служена Света Литургија, само су се помолили, вечерали, а потом су ту преспавали.¹³ Ујутру су одслужили Свету Литургију, а потом су обишли целу долину у подножју Синаја. Највећи утисак оставили су монаси који

¹¹ Исѣо, 1, 3,4.

¹² Дела Светог Јована Касијана - ново критичко издање његових монашких правила, *Istitutiones cenobitiques, Sources Chretiennes* 109, Paris 1965. Свети Јован Касијан, *Разѣовори са еѣѣаѣѣским ѣодвижницима*, прев. са руског уз консултацију грчког и енглеског критичког издања А. Пантелић, Београд 2012.

¹³ Презвитер Руфин, *Књѣа живоѣѣ ѣустѣињских оѣаца – исѣорија монаха у Еѣѣѣу*, прев. са латинског Л. Фундић, Вршац 2002.

“збої немоћи и болесїи нису моїли доћи на Божју ѿланину и учине Свеїи ѿринос; иїак су нас, у њиховим манасїирима када смо дошли, удосїојили најїосїољубивијеї ѿријема (qui tamen pro aetate aut ibellicitate occurrere in monte Dei ad oblationem faciendam non poterant; qui tamen nos dignati sunt in monasterii suis advenientes valde humane suscipere).¹⁴

У Фаранској долини испод Синаја опет су је пратили монаси са ових простора. Етерија изражава, пре свега своју велику захвалност монасима који су је спроводили и показивали сва Света места и допратили до Фарана. Они су за њу „свети мужевии“ (sanctis viris). Нашу поклонницу из Фарана сада воде даље према Арабији. Пут их води кроз сурову пустињу и путовање траје више дана. Стижу у село које је некада био град Јерапољ (Пост 46:29) и сада се налази недалеко од Египта. Ово питомо место где протиче један рукавац реке Нил, поклонцима се допало и одлучили су да се овде задрже. Наиме, nam ipse vicus ecclesiam habet et martyria et monasteria plurima sanctorum monachorum (ово село има цркву и мученичка месїа и бројне менасїири свеїих монаха). Дакле, из времена прогона хришћана овде је пострадао велики број хришћанских мученика. То је један од разлога што је ово место постало и место подвига монаха, за које каже да су овде у великом броју.

Следећа станица на њиховом путу је град Арабија, а затим град Рамеса. Овде их је лепо дочекао епископ града Арабије који је дошао због тога у Рамесу. Испричао им је повест о чудесној смокви која овде расте и чији плодови су лековити. За самог пак епископа каже да је, nam est iam senior vir, vere satis religiosus ex monacho et affabilis, suscipiens peregrinos valde bene; nam et in scripturis Dei valde eruditus est (он је сїарији човек, заисїа је веома ѿбожан, дивши монах, љубазан и веома їосїоїримљив за ѿклонике, и велики је зналац Божанскої ѿисма).¹⁵ Прича о монаху-епископу је значајна по себи. Реч је о епископу који је то постао као монах. Дobar је зналац Светог Писма и цео свој живот је провео као монах-подвижник-епископ на овим

¹⁴ О почецима монаштва литература је у последње време обимна и веома разноврсна. Овде наводимо само најсумарније прегледе: R. Cousin, *Precis d'histoire monastique*, Tournai 1956. S. M. Bess, *Les moines d'Orient*, Paris 1900. A. de Vogue, *De saint Pachom a Jean Cassien*, Rome 1996. N. Borak, *Redovnička pravila*, Zagreb 2005. *Древни монашки усїави*, прев. са руског С. Продић, Шибеник 2001. Паладије Еленупољски, *Лавсаик или казивање о живоїиима Свеїих и блажених Оїаца*, прев. с руског С. Продић, Шибеник 2002. Презвитер Руфин, *Књиа живоїи ѿусїињских Оїаца – исїорија монаха у Еїиїиу*, прев. са латинског Л. Фундић, Вршац 2002. Јован Мосха, *Лимонар или луї духовни*, прев. са грчког монахиња Макарија Соколичка, Манастир Соколица 2001. Н. Милаш, *Православно калуђерсїтво*, Мостар 1902. А. И. Сидоров, *Древнохришћански аскеїизам и насїанак монашїтва*, Шибеник 2008. Г. Флоровски, *Визанїијски Оци и духовници*, прев. са енглеског Ј. Лазић, С. Ђурчић и Д. Степковић, Београд 2009. Д. Ј. Чити, *Пусїиња као траг – увод у изучавање еїијаскої и ѿалесїињскої монашїтва у хришћанском царсїву*, Манастир Подмаине 2008.

¹⁵ Етхерие, *Journal de voyage I*, 3,1.

просторима. Његово послушање је и да дочекује и испраћа поклонице Свећих места и ако је у поодмаклом животном добу. У самом месту Арабија дочекали су и прославили празник Богојављење (6. јануар). Домаћин им је опет био поменути епископ чије име не наводи, али о њему има само речи хришћанске хвале. За Етерију он је свети човек, „свећи и заисћиа Божији човек“, он је „некадашњи монах који је од раној дећињсћива одћајен у једном манасћиру, и заћо је ћако ућућен у Свећо Писмо и бесћрекоран у свом жи-воћу, као шћо сам већ рекла“ (*ipse autem sanctus episcopus ex monacho est, nam a pisinno in monasterio nutritus est, et ideo aut tam eruditus in scripturis est, aut tam emendatus in omni vita sua, ut superius dixi*).¹⁶

Затим, поклоници стижу у Јерусалим, а из овога града предвоћени свештеницима и ћаконима и монасима који добро познају путеве, одлазе најпре на планину Навав или Небо, с оне стране реке Јордана. Овај значајан старозаветни библијски топоним заокупио је пажњу наших поклоника из више разлога. Наиме, испод планине су се најпре поклонили месту где је Мојсеј из камена извео живу воду Израиљском народу. На том месту поклоници су видели малу цркву, затим *monachi autem plurimi commanent ibi vere sancti, et quos hic ascites vocant* (мноћобројни монаси живе ћамо, заисћиа су свећи и овде их називају ћодвижници аскеће).¹⁷ Монаси су их примили, чак су се са њима заједно и помолили и поделили им свој благослов. Пут су затим наставили на планину Навав. Били су праћени на путу на планину од великог броја монаха, који су могли ићи, према Нававу. Путовали су на магарцима, али део беспућа су ипак морали прећи пешице. На врху Навава је мала црква, и по предању место где је сахраћен пророк Мојсеј. Са тог места се добро види Јерихон, ушће реке Јордан у Мртво море и већи део Свете Земље.

Поново из Јерусалима, поклоници одлазе у земљу Уз да се поклоне гробу Праведног Јова, на граници Идумеје и Арабије. Поклонили су се месту где је цар Мелхиседек, са хлебом и вином, дочекао патријарха Аврама после победе над непријатељима. И овога пута водич био старији свештеник који добро познаје овај простор. Одвели су их потом у Енон где је Свети Јован крштавао. Извор воде је у једном воћњаку. То је „врт Светог Јована“ (*hortus sancti Iohannis*). Ово место је особито поштовано на та начин што *multi fratres sancti monachi de diversis locis venientes tendunt se, ut laventur in eo Ioso* (мноћа браћа, свећи монаси из различитћих месћиа долазе да се ћу оку-ћају на ћом месћу).¹⁸ И данас, сведочи Етерија, из овог места сви који хоће да се крсте, долазе овде, и то у време Васкрса, крштавају се на овом извору, а потом, са буктињама у рукама, предвоћени свештеницима и монасима,

¹⁶ Исћо, 1, 9,2.

¹⁷ Исћо, 1, 3,3.

¹⁸ Исћо, 1, 15, 3-4.

враћају се својим кућама, појући Псалме. Монаси који живе на овом месту су поклонике почастили воћем из свог воћњака и љубазно их испратили. Обишли су место Тесва, пребивалиште Светог Илије пророка, а затим долином стигли до потока Хорат који се улива у Јордан. Оно што је Етерију и њену пратњу задивило на том месту јесте „станиште једног монаха“ (*ibi in ipsa valle vidimus monasterium cuiusdam fratris nunc id est monachi*). То је у ствари место где је живео и где се од цара Ахава сакрио пророк Илија, и где му је гавран доносио храну (1 цар 17:2-6). Показује се опет да су монашка обиталишта и места подвига везана за места где су некада живели ревнитељи Божји, попут пророка Илије, који је по трпљењу и верности Богу узор *monasima*.

Након три године боравка у Светој Земљи Етерија одлази у Месопотамију. Тамо иде преко Антиохије, прелази реку Еуфрат и долази у град Едесу. У Едеси је огромна црква посвећена Светом Апостолу Томи. Овде је остала три дана. Видела је ту велики број мартрија, односно храмова ранохришћанских мученика, затим велики број монаха који ту живе и подвизавају се. Каже да монаси станују у тим мартријумима, али исто тако живе и у испосницама које су у близини, као и у испосницама које су удаљене од града и налазе се у забаченим местима¹⁹. Дочекао ју је епископ града Едесе и лично показао сва Света места. Посетили су двор цара Авгара који је упутио, по Предању, писмо Господу Христу, и добио од Господа Писмо-одговор.

Из Едесе Етерија одлази у оближњи Харан, место где је боравио патријарх Аврам. Ту ју је опет дочекао епископ тога града, за кога каже да је прави светац, Божји човек, монах, исповедник и испосник (*vidi etiam mox episcopum loci ipsius vere sanctum et hominem Dei, et ipsum et monachum et confessorem, qui mox nobis omnia loca ibi ostendere dignatus est, quae desiderabamus*).²⁰ Показали су јој цркву саграђену на темељима Аврамове куће. Ту је истовремено и мартријум Светог мученика монаха Елпидија, и поклонници су стигли управо уочи годишњег спомена Светог Елпидија, 9. маја. Етерија каже да је овај Свети у великом поштовању у целој тој области. Тога дана са простора целе Месопотамије долазе монаси у Харан, чак и они најславнији који живе у самоћи (*etiam et illos maiores, qui in solitudine sedebant, quos ascites vocant, per diem ipsum, qui ibi satis granditer attenditur, et propter memoriam sancti Abrahae, quia domus ipsius fuit, ubi nunc ecclesia est, in qua positum est corpus ipsius sancti martyris*).²¹ Етерију и њену пратњу и овде су највише одушевили управо присутни монаси које су видели за време овог празника. Она је изричита када говори: *Itaque ergo hoc nobis ultra spem grate satis evenit, it sanctos et vere homines Dei monachos mesopotamemos*

¹⁹ *Исѿо*, 1, 3,4.

²⁰ *Исѿо*, 1, 20,2.

²¹ *Исѿо*, 1, 3,6.

ibi videremus, etiam et eos, quorum fama vel vita longe audiebatur, quos tamene non aestimabam me penitus posse videre ... sed quia audieram eos, eo quod extra diem paschae et extra diem hanc, non eos descendere de locis suis, qioniam tales sunt, ut et virtutes faciant multas...²² Она је изузетно била повлашћена да види ове преподобне монахе који нису напуштали своје удаљене испоснице, изузев на Васкрс. То су људи који чине чудеса. Чак је имала повластицу и да прича са њима. „После йразника Мученика више их нисмо видели, јер су ноћу, врати́ли се у йусћињу у своје манасћуре (Nam et ipsi statim post martyrii diem nec visi sunt ibi, sed mox de nocte petierunt heremum et unusquisque eorum monasteria sua, qui ubi habebat).²³ Занимљиво је да Етерија констатије да у граду Харану изузев свештеника и монаха, нема других хришћана – све су многобожци.

У разговору са епископом града сазнала је да се у близини налази бунар из којег је Јаков напојио стадо које је напасала Ревека. Каже да тамо такође има веома побожних монаха и подвижника и један хришћански храм. Етерија је посетила и то место и разговарала са тамошњим монасима. Још каже да у близини Јаковљевог бунара живе само свештеници ове цркве као и монаси чије се испоснице налазе у близини (Ibi autem circa puteo nulli alii commanent nisi clerici de ipsa ecclesia, quae ibi est, et monachi habentes iuxta monasteria sua, quorum vitam sanctus episcopus nobis retulit, sed vere inauditam). Са епископом је посетила ове монахе и њихове испоснице. Од њих је добила благослов као и цела њена пратња. Потом су се преко Антиохије вратили у Свети Град. У Антиохији и њеној околини, нашу путницу опет су занимали манастири и монаштво. Зато је преко Тарса у Киликији дошла у област Исаврија у град Селевкију, а тамошњи епископ, који је по њеним речима „прави светац, некадашњи монах“, ју је одвео да посети Свету Теклу, чији манастир је изван самог града.²⁴ Овде, каже Етерија пред храма постоје „бројни манастири монаха и монахиња“. Ту је сусрела своју позницу, пријатељицу, монахињу Мартану. Ово је први помен женских манастира и монаштва на њеном путовању.

Овде се завршава Етеријино казивање о монасима и манастирима. Други део њеног поклоничког путописа јесте опис богослужења у храмовима Светог Града о великим празницима.

Закључак

Монаштво као организовани начин живота и подвига монаха развио се интензивно у 4. веку на Истоку. О томе, поред осталог, сведоче и многи

²² *Исћо*, 1, 20,6.

²³ *Исћо*, 1, 4, 6-7.

²⁴ *Исћо*, 1, 5,10-11.

хришћански писци са Запада који су посећивали хришћански Исток: Свету Земљу, Египат, Синај, и на лицу места се упознавали са монасима пустињаца и њихово духовно-монашко искуство преносили на хришћански Запад. Монахиња Етерија (Егерија) је то учинила крајем 4. века, и оставила, поред осталог, драгоцене путописачке-поклоничке белешке које употпуњавају нашу слику о развоју монаштва у то доба. У том погледу можемо је упоредити са њеним савременицима и земљацима са Запада, као што су били презвитер Руфин из Аквилеје (данас *Градо* код Трста у северној Италији), Блажени Јероним, Преподобни Јован Касијан и многи други. Надамо се да ћемо ускоро Етеријин спис читати у преводу на савремени српски језик као критичко, двојезично издање.

Библиографија

- Etherie, *Journal de voyage*, texte latin, introduction et traduction de Helene Petre, Sources chretiennes 21, Paris, 1948.
- Jean Cassien, *Institutiones cenobitiques*, Sources chretiennes 109, Paris, 1965.
- Свети Јован Касијан, *Разговори са еџипајским подвижницима*, прев. са руског уз консултацију грчког и енглеског критичког издања А. Пантелић, Београд, 2012.
- Л.Мирковић, *Хеорџолоџија* или историјски развитак и богослужење празника православне Цркве, Београд, 1961, 289-308.
- Презвитер Руфин, *Књига живој њусџињских оџаца* - историја монаха у Египту, прев. са латинског Л.Фундић, Вршац, 2002.
- М. Мирковић, *Живој и џрејиска Свејџој Хијеронима*, прев. са латинског М. Мирковић, Београд, 2000.
- Преподобни Јероним Стридонски, *О знамениџим мужевима*, прев. са руског С. Продић, Шибеник, 2007.
- Паладије Еленупољски, *Лавсаик или казивање о живојџима Свејџих и блажених Оџаца*, прев. са руског С. Продић, Шибеник, 2002.
- Древни монашки усџави*, прев. са руског С.Продић, Шибеник, 2002.
- Јован Мосха, *Лимонар* или луг духовни, прев. са грчког монахиња Макарија Соколичка, Манастир Соколица, 2001.
- Хаџи Драгољуб Стојановић-Никац, *Прва ходочашџа у Свејџу Земљу*, Београд, 2003.
- Pierre Maraval, *Recits des premiers pelerins chretiens au Proch-Orient (IV-VII siecle)*, Paris, 1996.
- Egeria's travels: John Wilkinson, Aris & Phillips LTD, Warminster, England, 1999.
- E.D.Hunt, *Holy-Land Pilgrimage in Later Roman Empire AD 312-46*, Oxford, 1982.
- P.Weseling, *Vetera Romanorum Itinera*, Amsterdam, 1735.
- P.W.Walker, *Holy Citi, Holy Places? Christian Altitudes to Jerusalem and the Holy Land in Fourth Century*, Oxford, 1990.
- J. Wilkinson, *Jerusalem Pilgrims Before the Crusades*, Warminster, Art & Phillips 1977.
- R. Cousin, *Precis d'histoire monastique*, Tournai, 1956.
- A.de Vogue, *De Saint Pachom a Jean Cassien*, Rome, 1996.
- N. Borak, *Redovnička pravila*, Zagreb, 2005.
- L. Perrone, *Jerusalem, a City of prayer in the byzantine era, Proche-Orient Chretien*, tome 64(2014) fasc. 1-2, 5-30.

Н. Милаш, *Православно калуђерсѣво*, Мостар, 1902.

Г. Флоровски, *Визанѣијски Оци и духовници*, прев. са енглеског Ј. Лазић, С. Ђурчић и Д. Степковић, Београд, 2009.

А. И. Сидоров, *Древнохришћански аскетѣизам и насѣанак монашѣва*, Шибеник, 2008.

Д. Ј. Чити, *Пустѣиња као ѣрад – увод у изучавање еѣипајској и ѣалестѣинској монашѣва у хришћанском царсѣву*, Манастир Подмаине, 2008.

Book of Egeria (Etheria) *Pilgrimage of the Holy Lands* – *Peregrinatio ad loca sancta* - about Monasticism in the East

Summary: This paper presents an overview of the book of Egeria *Peregrinatio ad Loca Sancta* (*Pilgrimage to the Holy Lands*), and also, the analysis of the text, which placed in historical context. Her pilgrimage notes are immediate, direct, written spontaneously in the manner of the diary. The book strictly follows the biblical topography: every place she visited invariably she connected with the corresponding biblical event. The journey is accompanied by a description of prayer, service of the Divine Liturgy and the Eucharist, and also with readings from Scripture that is in relation with a visit. If we bear in mind that there is very little contemporary notification of Monasticism in the East in the second half of the 4th century, it is clear how Egeria's observations in the book about Monasticism are valuable.

Keywords: Egeria (Etheria), Monasticism, Egypt, the Holy Lands, Old and New Testament